

ОЦІНОЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ
НА ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ БАНКІВ В УКРАЇНІESTIMATED CHARACTERISTICS OF THE FACTORS INFLUENCING
THE FORMATION OF BANK PROFIT IN UKRAINE

У статті досліджено процес формування прибутку банків України в умовах змін економічної, політичної та соціальної ситуації. Визначено основні фактори прибутковості, зокрема співвідношення процентних і комісійних доходів та витрат. Досліджено динаміку та структуру доходів і витрат банків. Проаналізовано тенденції змін частки процентних і комісійних доходів у загальних доходах банків, а також структуру витрат, серед яких найбільшу частку становили процентні, адміністративні та комісійні витрати. Здійснено розрахунок кореляційної залежності, який показав, що процентні та комісійні доходи мали найбільший позитивний вплив, тоді як адміністративні витрати та відрахування до резервів – найбільший негативний. Доведено важливість ефективного управління банківськими доходами й витратами для забезпечення стабільної прибутковості.

Ключові слова: доходи банків, витрати банків, прибуток банків, аналіз банківської діяльності, кореляційна залежність.

The article studies the process of formation of profit of commercial banks of Ukraine in the context of changes in the economic, political and social situation. The main factors influencing the profitability of banking activities, particularly the ratio of interest and commission income and expenses, are identified. An analysis of the income and expenses of the banking system of Ukraine for 2016–2023 is carried out, which shows a steady upward trend in profits, except for 2017. It was found that the main drivers of growth were interest and commission income, while administrative expenses and provisioning had a negative impact. The results obtained allow us to conclude that effective management of banking income and expenses is important for ensuring stable profitability. The paper also examines the dynamics and structure of income and expenses of the banking system of Ukraine in 2016–2023. The main sources of banks' profits are identified, in particular interest and commission income, which played a key role in the formation of a positive financial result. The trends in the share of interest and commission income in banks' total income, as well as the structure of expenses, among which the largest share was interest, administrative and commission expenses, are analysed. It is proved that the excess of interest and commission income over the corresponding expenses contributed to the growth of the banking sector's profitability. The calculation of the correlation between banks' revenues, expenses and profit showed that interest and commission income had the greatest positive impact on profitability. At the same time, general administrative expenses, commission expenses, and other operating expenses had the largest negative impact. In summary, the study confirms that the key factor in the profitability of the Ukrainian banking system was the excess of interest and fee and commission income over the corresponding expenses. At the same time, administrative expenses and provisioning had a significant negative impact on profitability, which was particularly evident during the crisis.

Key words: bank income, bank expenses, bank profit, analysis of banking activities, correlation.

УДК: 336.71

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.15-41>

Бездітко Ю.М.

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування, Херсонський національний технічний університет

Посаднева О.М.¹

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування, Херсонський національний технічний університет

Bezditko Yuriy

Kherson National Technical University

Posadnieva Oksana

Kherson National Technical University

Постановка завдання. Важливою складовою результатів фінансово-господарської діяльності підприємств є прибуток, який фактично є основною метою діяльності суб'єктів господарювання. Зокрема, прибуток виступає головним джерелом інвестицій у розширення масштабів діяльності суб'єктів господарювання, модернізацію виробництва, вдосконалення технологій, соціальне забезпечення персоналу.

Прибуток є премією у вигляді дивідендів чи інших виплат, які компенсують власникам підприємств ризики, що виникають у процесі їхньої інвестиційної діяльності, а також є стимулом, який спонукає їх до збільшення масштабів інвестиційної діяльності [1].

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що дослідження процесів формування прибутку є актуальним і потребує уваги науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

З огляду на важливість проблеми визначення факторів, що впливають на формування прибутку банків, її вирішенню приділяла увагу значна

кількість науковців. Зокрема, Андрійченко Ж.О., Дятленко В.Є., Камсарян М.К., Катан Л.І., Костюк В.А., Красавіна Л.М., Макаренко Ю.П., Мороховець К.С., Плахотник М.С. та інші дослідники у своїх працях наголошують на тому, що одним із важливих напрямів збільшення прибутку банку є зростання групи активів, які приносять процентний дохід.

Однак, на нашу думку, визначення факторів впливу на формування прибутку банків в умовах змін політичної, економічної та соціальної ситуації в Україні потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є визначення факторів, що мають суттєвий вплив на формування прибутку комерційних банків в умовах змін економічної, політичної та соціальної ситуації в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Основними напрямками формування прибутку банків є максимізація їхніх доходів та мінімізація витрат за допустимого рівня ризику. Враховуючи специфіку діяльності банків, рівень прибутковості їхнього

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8721-5124>

функціонування змінюється практично щодня, що ускладнює процес візуалізації результатів отримання прибутку банками на тривалих періодах. Тому у своєму дослідженні ми будемо використовувати результати діяльності банків за рік, що загалом дає змогу виявити основні тенденції показників, які впливають на формування прибутку банків.

Аналіз доходів та витрат банків України за 2016–2023 роки (табл. 1) показує [2], що загалом за цей період зростання доходів значно випереджало зростання витрат: доходи зросли на 234%, тоді як витрати – лише на 104%. Доходи банків за досліджуваний період, за винятком 2017 року, мали стійку тенденцію до зростання. Скорочення доходів у 2017 році було пов'язане зі зменшенням процентних доходів. Зростання загальної суми доходів банків України за досліджуваний період здебільшого забезпечувалося зростанням процентних доходів (на 224% до кінця періоду) та комісійних доходів (на 309% порівняно з 2016 роком). Загальні витрати комерційних банків у цей період мали нестабільну, різноспрямовану динаміку. Зокрема, процентні витрати банків коливалися в межах від 51 097 млн. грн. (у 2021 році) до 103 043 млн. грн. (у 2023 році).

Водночас стабільно зростали комісійні та загальні адміністративні витрати. Відрахування до резервів залишалися нестабільними.

Таким чином, дані таблиці 1 показують, що динаміка доходів банків України за досліджуваний період (за винятком 2017 року) мала стійку тенденцію до зростання, а після 2021 року темпи зростання ще більше прискорилися. Витрати банків у цей же період мали нерівномірну динаміку: скорочувалися у 2016–2018 та 2021 роках, але різко зростали у 2022 та 2023 роках [4].

Показники структури доходів та витрат банків України наведено в таблиці 2.

Дані свідчать, що основними джерелами доходів банків України за досліджуваний період були процентні доходи, частка яких у загальних доходах коливалася від 59,1% (у 2020 році) до 71,2% (у 2016 році), та комісійні доходи, частка яких варіювалася в межах від 16,4% (у 2016 році) до 34% (у 2021 році).

При цьому частка процентних доходів у загальних доходах банків України на початку досліджуваного періоду зменшувалася, а після 2020 року – почала зростати. Динаміка частки комісійних доходів була протилежною.

Таблиця 1

Показники доходів та витрат банків України за 2016–2023 роки, млн грн

Показники	січень-грудень 2016 р.	січень-грудень 2017 р.	січень-грудень 2018 р.	січень-грудень 2019 р.	січень-грудень 2020 р.	січень-грудень 2021 р.	січень-грудень 2022 р.	січень-грудень 2023 р.
ДОХОДИ	190 691	178 054	204 554	243 102	250 171	273 863	357 549	446 804
процентні доходи	135 807	124 009	140 803	152 954	147 743	168 746	217 053	304 437
комісійні доходи	31 362	37 138	50 969	62 057	70 640	93 162	85 622	97 061
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	8 243	7 224	1 853	16 225	21 507	-77	43 482	30 264
інші операційні доходи	9 605	7 264	8 589	8 147	6 813	7 488	8 126	8 364
інші доходи	3 946	1 349	1 809	2 809	2 705	3 175	2 413	4 621
повернення списаних активів	1 728	1 070	532	909	763	1 370	853	2 056
ВИТРАТИ	350 078	204 545	182 215	184 746	210 445	196 488	335 628	364 124
процентні витрати	91 638	70 971	67 760	74 062	62 895	51 097	65 358	103 043
комісійні витрати	7 182	9 650	13 159	18 096	24 132	35 186	35 449	47 084
інші операційні витрати	10 920	11 719	16 800	11 790	16 405	18 244	17 875	18 481
загальні адміністративні витрати	39 356	44 202	53 670	62 936	69 437	78 293	82 434	92 325
інші витрати	3 089	15 116	2 011	2 379	2 728	3 855	5 951	8 727
відрахування в резерви	198 310	49 206	23 758	10 714	31 037	3 448	121 204	17 813
податок на прибуток	-418	3 681	5 057	4 769	3 811	6 364	7 356	76 650
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК	-159 388	-26 491	22 339	58 356	39 727	77 376	21 921	82 680
Рентабельність активів, %	-12,6	-1,93	1,69	4,26	2,44	4,09	1,04	3,23
Рентабельність капіталу, %	-116,74	-15,84	14,67	33,45	19,22	35,08	9,68	30,2
Процентні витрати до процентних доходів, %	67	57	48	48	43	30	30	34
Комісійні витрати до комісійних доходів, %	23	26	26	29	34	38	41	49

Джерело: складено авторами за даними джерела [3]

Структура доходів та витрат банків України за 2016–2023 роки

Показники	Питома вага на станом на кінець року, %							
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
ДОХОДИ	100	100	100	100	100	100	100	100
процентні доходи	71,2	69,6	68,8	62,9	59,1	61,6	60,7	68,1
комісійні доходи	16,4	20,9	24,9	25,5	28,2	34	23,9	21,7
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	4,3	4,1	0,9	6,7	8,6	-0,03	12,2	6,8
інші операційні доходи	5	4,1	4,2	3,4	2,7	2,7	2,3	1,9
інші доходи	2,1	0,8	0,9	1,2	1,1	1,2	0,7	1
повернення списаних активів	0,9	0,6	0,3	0,4	0,3	0,5	0,2	0,5
ВИТРАТИ	100	100	100	100	100	100	100	100
процентні витрати	26,2	34,7	37,2	40,1	29,9	26	19,5	28,3
комісійні витрати	2,1	4,7	7,2	9,8	11,5	17,9	10,6	12,9
інші операційні витрати	3,1	5,7	9,2	6,4	7,8	9,3	5,3	5,1
загальні адміністративні витрати	11,2	21,6	29,5	34,1	33	39,8	24,6	25,4
інші витрати	0,9	7,4	1,1	1,3	1,3	2	1,8	2,4
відрахування в резерви	56,6	24,1	13	5,8	14,7	1,8	36,1	4,9
податок на прибуток	-0,1	1,8	2,8	2,6	1,8	3,2	2,2	21,1
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК	x	x	x	x	x	x	x	x

Джерело: складено авторами за даними джерела [3]

Частка доходів від переоцінки та операцій купівлі-продажу в загальних доходах банків України, а також інших операційних доходів за досліджуваний період незначно коливалася, проте мала загальну тенденцію до зниження.

Найбільшу частку у витратах банків України за 2016–2023 роки становили процентні витрати, загальні адміністративні витрати та комісійні витрати. Загальні адміністративні витрати зростали протягом усього періоду дослідження. Відрахування до резервів залишалися нерівномірними, але в окремі періоди були суттєвими у структурі витрат банків.

У результаті така динаміка та структура доходів і витрат банків призводила до позитивної динаміки формування прибутку банків України, який зріс із збиткових -159 388 млн грн у 2016 році до позитивних 82 680 млн грн у 2023 році. Відповідно, зростала як рентабельність активів, так і рентабельність капіталу.

Завдяки яким складовим відбулася така позитивна динаміка прибутку банків України?

Більш детальний, помісячний аналіз динаміки та структури доходів і витрат банків, проведений на основі даних НБУ (табл. 1) [5], показує, що за досліджуваний період процентні та комісійні доходи перевищували витрати, що забезпечувало позитивний фінансовий результат. При цьому співвідношення процентних витрат до процентних доходів за досліджуваний період мало стали тенденцію до зниження – із 67% у 2016 році до 34% у 2023 році. Натомість співвідношення комісійних

витрат до комісійних доходів, навпаки, зростало – із 23% у 2016 році до 49% у 2023 році.

Однак, незважаючи на таку динаміку, процентні та комісійні доходи завжди перевищували витрати, і фактично ці дві статті доходів банків були головними у формуванні прибутку банків України.

Аналізуючи доходи та витрати за 2016 рік, можна зробити висновок, що за винятком процентних та комісійних доходів, інші складові доходів і витрат загалом мали негативний фінансовий результат. Однак найбільший негативний вплив на формування прибутку банків у цьому році справили загальні адміністративні витрати, і особливо відрахування до резервів, які на кінець 2016 року становили 198 310 млн грн, що складало 56,6% загальних витрат банків України.

У 2017 році порівняно з 2016 роком доходи банків України знизилися, що стало наслідком скорочення надходжень за майже всіма статтями, за винятком комісійних доходів. Попри загальне скорочення витрат, було отримано збиток у розмірі 26 491 млн грн. Такий результат, як зазначалося вище, був спричинений зменшенням доходів і зростанням окремих статей загальних витрат. Тому, незважаючи на різке скорочення відрахувань до резервів, загальний фінансовий результат залишався негативним.

У наступні роки досліджуваного періоду банківська система України працювала з прибутком. Це було пов'язано з тим, що стабільно зростали доходи банків, насамперед за рахунок зростання процентних та комісійних доходів, сукупна питома

вага яких у загальних доходах банків коливалася в межах від 87,3% у 2020 році до 95,6% у 2021 році.

Таким чином, можна зробити висновок, що основними складовими доходів банків України за досліджуваний період були процентні та комісійні доходи, коливання яких призводило до зміни обсягів чистого прибутку банків.

Дослідження витрат комерційних банків показує, що співвідношення процентних витрат до процентних доходів за досліджуваний період стабільно знижувалося – із 67% у 2016 році до 34% у 2023 році. Натомість співвідношення комісійних витрат до комісійних доходів, навпаки, стабільно зросло – із 23% у 2016 році до 49% у 2023 році.

На формування прибутку банків за досліджуваний період суттєво впливали інші складові витрат, зокрема загальні адміністративні витрати. Важливою складовою витрат банків, яка негативно впливала на прибуток, були відрахування до резервів, різке зростання яких у 2016 році призвело до збитковості діяльності банків, а у 2022 році – до значного зниження суми прибутку і, відповідно, рентабельності.

Розрахунок кореляційної залежності між показниками доходів банків і прибутком [6] свідчить, що найвища кореляційна залежність до прибутку спостерігається у комісійних доходів (0,7997). Показники кореляції інших операційних доходів, інших доходів та повернення списаних активів мали від'ємне значення, що свідчить про зворотний ефект їхнього зростання.

Найвища кореляційна залежність між показниками витрат банків і їхнім прибутком спостерігалася у загальних адміністративних витрат (0,7817), комісійних витрат (0,7042) та інших операційних витрат (0,6834). Тобто кореляційний аналіз свідчить, що найбільший позитивний вплив на прибуток банків мали процентні та комісійні доходи, а також відрахування до резервів.

Натомість найбільший негативний вплив на прибуток справляли загальні адміністративні витрати, комісійні витрати, а також інші операційні витрати.

Висновки. Проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що основними факторами, які впливали на позитивний результат діяльності банківської системи України, було підвищення процентних та комісійних доходів над процентними та комісійними витратами.

Показники кореляційної залежності свідчать, що найбільший позитивний вплив на прибуток банків справляли процентні та комісійні доходи, а також динаміка відрахувань до резервів.

Найбільший негативний вплив на прибуток справляли загальні адміністративні витрати, комісійні витрати, а також інші операційні витрати.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Катан Л. І., Плахотник М. С. Прибутковість комерційного банку та її підвищення. *Агросвіт*. 2018. № 21. С. 3–6.
2. Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України : Постанова Правління Національного банку України від 27.02.2018 року №17. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_27022018_17 (дата звернення: 28.11.2024).
3. Доходи та витрати банків України. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 29.11.2024).
4. Костюк В. А., Дятленко В. Є. Управління доходами і витратами банку. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 12. С. 150–154.
5. Про ліцензування банків: Положення затверджено постановою Правління Національного банку України 22.12.2018 № 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#n1497> (дата звернення: 20.12.2024).
6. Макаренко Ю. П., Мороховець К. С. Стратегія підвищення прибутковості комерційного банку. *Економіка та держава*. 2017. № 11. С. 60–64.

REFERENCES:

1. Katan L. I., Plakhotnyk M. S. (2018) Prybutkovist komertsiiinoho banku ta yii pidvyshchennia [Commercial bank profitability and its increase]. *Agrosvit*, vol. 21, pp. 3–6.
2. Pro zatverdzhennia Pravyi bukhhalterskoho obliku dokhodiv i vytrat bankiv Ukrainy [On Approval of the Rules of Accounting of Income and Expenses of Banks of Ukraine]. *Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy*. Available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_27022018_17 (accessed November 28, 2024)
3. National Bank of Ukraine (2024) *Dokhody ta vytraty bankiv Ukrainy* [Income and expenses of Ukrainian banks]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (accessed November 29, 2024)
4. Kostiuk V. A., Dyatlenko V. E. (2017) *Upravlinnia dokhodamy i vytratamy banku* [Management of the bank's income and expenses]. *Infrastruktura rynku*, vol. 12, pp. 150–154.
5. Pro litsenzuvannia bankiv: Polozhennia zatverdzheno postanovoiu Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy 22.12.2018 № 149 [On licensing of banks: Regulations approved by resolution of the Board of the National Bank of Ukraine 22.12.2018 № 149]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#n1497> (accessed December 20, 2024).
6. Makarenko Y. P., Morokhovets K. S. (2017) *Stratehiiia pidvyshchennia prybutkovosti komertsiiinoho banku* [Strategy for increasing the profitability of a commercial bank]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 11, pp. 60–64.